

O que foron as 'Irmandades da Fala'

FRANCISCO FERNÁNDEZ DEL RIEGO

O 17 de Maio do 1916 —hai agora setenta e un anos— constituíuse na Coruña a primeira "Irmandade da Fala". Nos seus comezos formárona só vinte persoas, coñecidas no país como os "Felibres galegos", relembrando aos da Provenza. Antón Vilar Ponte, o seu entusiasta iniciador, delinhou os seus obxectivos nun libríño titulado *Nacionalismo galego: A nosa afirmación rexional*. Tratábase do que o primeiro autor considerou como a primeira pedra do renacemento galeguista.

Os homes que desde as horas primeiras estiveron á beira de Vilar Ponte, foron, entre outros, Lúgrís Freire, Banet Fontela, Xaime Quintanilla e Luís Peña Novo. Xuntáronse decontado aos iniciadores, Porteiro Garea, Xoan Vicente Viqueira, Lousada Diéguez, Ramón Cabanillas, Victoriano Taibo, López Abente, Castelao e Vicente Risco. En Santiago fundou Porteiro, ao pouco tempo, a segunda "Irmandade", e a seguido foron xurdindo outras en diversas cidades e vilas galegas.

As "Irmandades da Fala" estaban xa en marcha. O seu verdadeiro eixo espiritual centrábase na ambición de acadar para a lingua galega un significado cultural e social completo e cheo. Para o movemento que representaban, o problema de recuperación do espírito de Galicia tiña o seu cerne no idioma. Máis que no estudio do pasado histórico, confiaban os seus animadores na afirmación criadora do autóctono; e propiciaban o seu desenvolvemento a través da lingua, como resorte vital para facer repuntar a conciencia colectiva do país.

Uns meses despois de se constituir o grupo inicial, os seus fundadores tiraron do prelo o primeiro número dun quincenario, co título de "A nosa terra". Desde a data da súa aparición —14 de novembro do 1916— o boletín convertiuse no órgano de expresión ideolóxica das "Irmandades da Fala".

No ano seguinte, e por iniciativa de Porteiro Garea, celebrouse en Lugo unha asemblea das "Irmandades". Os resultados desta unión foron considerados polos seus máis calificados persoeros, como un feito de positiva importancia para Galicia. A ese respecto, escribiu Arturo Nogueira: "Nela, o espírito dos membros das Irmandes, debido á súa amplitude de criterio e a perfecta comprensión do problema, non engorron na estreita caracocha dunha forma de goberno determinada; e as diferentes correntes de opinión en que encontraba esnaquizado o pensamento de Galicia, conviñeron nunha serie de puntos concretos —sin se preocupar dos principios de onde manaban as aspiracións coincidentes— creando o xermolo da *unidade moral* de Galicia".

A devandita asemblea encetou a rior-

la das que, en anos sucesivos, se irían desenvolvendo noutras localidades do país. Santiago foi o escenario onde se celebrou a seguinte. Convidouse particularmente a participar nela a cantos se amosasen conformes coa necesidade dunha baril actuación cidadá e anticaciquil en toda Galicia, como punto de partida para a súa redención espiritual, política e económica. As conclusións daquela acordadas abrangueron aspectos de diverso orde: Solicitar o establecemento de Escolas Agrícolas en Galicia; demandar para o Catastro un carácter axeitado ás condicións da nosa propiedade; pedir a creación dun Instituto galego de Reformas Sociais; oporse á emigración da muller galega, e fundar no país unha Bolsa de Traballo galego-americana para fomentar a instrución técnica e facilitar a expatriación. E, no terreo cultural, xestionar a dotación de cátedras de Dereito, Historia, Lingua e Literatura galegas na Universidade de Compostela, xunto coa creación dunha Universidade Industrial.

Na terceira asamblea, que tivo lugar en Vigo, fixouse xa que fóra esta a cidade de emprazamento da Universidade Industrial e Mercantil. Ampliouse, asimismo, o programa de ensino de materias galegas aos estudantes, no sentido de que se expricasen nocións de Literatura galego-portuguesa nos Institutos e Escolas Graduadas. No orde fiscal e social, acordouse, entre outras cousas, que se entregasen —para o seu aproveitamento particular— as terras incultas poseídas polo Estado; que se adoitasen tamén medidas lexislativas para rematar co absentismo dos propietarios; e que tódolos impostos se trocasen nun imposto único sobre a riqueza.

Nesas mesmas datas emprincipiouse a solemnizar o 25 de Xullo cun acento exaltativo da galeguidade. Foi así como xurdiu a nova tradición de conmemorar o chamado "Día de Galicia".

No mes de febreiro do 1922 celebrouse en Monforte de Lemos a cuarta asamblea. Nomeouse entón un Consello Supremo —para precurar a unidade de acción— coa facultade de poder designar cinco conselleiros auxiliares e

os Consellos técnicos precisos. A política da lingua seguiu a ser a política máis concreta e definida do movemento. Os asambleistas de Monforte confirmárona nas seguintes conclusións: "Face un diccionario do idioma galego; desenvolver unha intensa propaganda nos centros de ensino, conforme ao plan pedagóxico das Irmandades; solicitar dos poderes públicos o dereito a redactar en galego os documentos notariais, e que fosen galegos tódolos funcionarios xudiciais".

A tarefa cultural na que os homes das "Irmandades da Fala" andaban empeñados, non tiña só un signo minoritario. A súa proxección chegaba a estensos sectores do pobo. Para non decatar da actividade da que fixeron gala, abonda a referencia aos feitos que, nun breve período de seis meses, se produciron no ano do que falamos:

Ramón Vilar Ponte editou a súa *Doutrina nacionalista*. Celebrouse un homaxe a Pondal, Curros e Chané, no que se expresaron en galego varios oradores. Nunha reunión das Diputacións para se ocupar da cuestión do millo, Luís Peña Novo pronunciou un brillante discurso na lingua natal. Comezou a se publicar no Ferrol a colección "Céltiga". En Santiago estreñouse *Trebón* —peza teatral de Cotarelo Valledor—, e Cabeza de León manifestouse no noso idioma nun histórico discurso. Saiu do prelo a *Gramática do idioma galego* de Lúgrís Freire. En Madrid, Ramón Cabanillas editou o número-programa de "As Roladas", un boletín para os nenos galegos. Xurdiu en Pontevedra a noveliña mensual "Alborada". Prodigáronse nos xornais colaboracións na fala propia. Castelao celebrou unha sonada exposición dos seus debuxos, recollidos despois no álbum *Nós*. E, en varias vilas e cidades do país fixéronse representacións de teatro galego.

En definitiva, as "Irmandades da Fala" traballaron arreo na defensa dunha ideoloxía que abranguía tódalas manifestacións da vida galega; tódolos aspectos do pensamento, do sentir, do saber, do traballo, da tradición e da expresión do pobo; tódolos seus bens acugulados pola historia, e as súas arelas e cobizas para o porvir. E loitaron sen acougo a prol dun obxectivo que consideraban básico: O fito de rehabilitación idiomático, nun sentido cheo e total. A lingua estaba ahí viva na boca popular. Pero compría reintegrala ao seu vello canle; erguela de novo desde a condición de idioma labrego a idioma de cultura e de comunicación e tódalas esferas sociais. Foi esa a tarefa na que queimaron os seus mellores esforzos. E, aínda que con limitadísimos medios, os resultados atinxidos foron certamente frutíferos para a realidade que hoxe andamos a vivir.